

О. В. Тодорюк

ЯВИЩЕ ПОЛІТИЗАЦІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано основні підходи до визначення поняття “політизація”, а також розуміння меж “політичного” як однієї з основних категорій політичного аналізу. Описано основні характеристики процесу політизації, його ознаки та результати, виокремлено характеристики гіперполітизованої і деполітизованої свідомості. Політику представлено як глобальну і всеохопну силу, що здатна проникати в інші сфери суспільної практики, розв’язувати її нагальні проблеми. Наголошується, що навколишня дійсність сприймається людиною крізь призму політичного і що на рівні свідомості це проявляється через здатність і готовність інтерпретувати зміни, які відбуваються навколо (так само як і відсутність змін), крізь призму політичних інтересів. Звертається також увага на зростання в суспільстві рівня зацікавленості політикою та політичної активності (варто враховувати також прояви абсентеїзму та інших форм протесту проти наявної соціально-політичної ситуації). Акцент зроблено на теоріях, які можуть бути використані як методологічна база для подальших психологічних досліджень. Здійснено спробу теоретичного осмислення можливостей та перспектив дослідження політизації масової свідомості в межах психологічного аналізу. Виявлено, що ключовими показниками політизації свідомості є: особливості образу політики, політичний інтерес та політична участь. Узагальнено визначення політизації на рівні масової та індивідуальної свідомості як “присутності політики в умах і настроях пересічних громадян”; як можливості будь-якому вчинку чи події дати при бажанні політичну оцінку. Зроблено висновок, що політизація масової свідомості є недостатньо дослідженою проблемою у психології та запропоновано варіанти подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Ключові слова: політизація масової свідомості, образ політики, політичний інтерес, політична участь.

Постановка проблеми. Проблема визначення меж “політичного” як однієї з базових категорій політичного аналізу має давню традицію. Актуалізація даного питання на сучасному етапі наукового розвитку є результатом як ускладнення самого предмета дослідження, так і розвитку методологічного апарату, який дає змогу більш ефективно досліджувати політичну реальність.

Безсумнівно, означене коло проблем є переважно об'єктом дослідження політологів. Проте, як зазначає Т. В. Карадже, необхідно враховувати, що світ політичного є не стільки чітко окресленою, раз і назавжди заданою системою з фіксованими параметрами, скільки тим, що люди вважають політикою на цей момент [7, с. 4]. У цьому контексті

можна говорити як про наукове розуміння політики і політичного, що, відповідно, залежить від конкретного етапу розвитку науки, так і про сприймання політики на рівні масової та індивідуальної свідомості.

Постає закономірне питання: що саме належить до сфери охоплення політики? При цьому в межах психологічного аналізу йдеться швидше про буденні, часто стереотипні уявлення людей щодо того, що містить у собі сфера політичного і які проблеми розв'язує. Потребують розгляду питання, де саме на рівні масової свідомості пролягає межа між сферою політичного та іншими сферами суспільного життя. Також важливим є розуміння того, як та чи інша ситуація набуває політичного забарвлення у свідомості людини і які причини такої трансформації, тощо.

Пошук відповідей на ці питання доцільно, на наш погляд, розпочати в межах теорії політизації суспільних відносин, у тому числі масової свідомості. Концепт політизації передбачає процес перетворення неполітичних практик у політичні. Політизуються економічні, культурні, правові, адміністративні, релігійні та інші феномени. За М. В. Даниловим, політизація передбачає перетікання проблеми з певної соціальної сфери у сферу політичну [4].

Центральним питанням, яке вирішується в контексті дослідження політизації, є таке: яким чином неполітичні проблеми стають політичними? Якщо конкретизувати це питання для психологічного дослідження, то воно звучить так: коли населення починає сприймати неполітичні проблеми як такі, що вимагають залучення політичних ресурсів?

Аналіз переходу проблеми з однієї сфери суспільної практики у сферу політичного належить загалом до компетенції політичних наук. Однак залишається відкритим питання про психологічні механізми таких процесів. У колективній монографії “Методологія дослідження політичного” (за ред. Т. В. Карадже) з-поміж інших проявів політизації виокремлюються зміни у свідомості і поведінці індивідів та груп, що відбуваються через посилення впливу політики на всі сфери їхньої життєдіяльності (які, за визначенням, повинні функціонувати за власними законами і використовувати для розв'язання нагальних проблем традиційні для своєї сфери механізми) [7, с. 21]. Це питання, яке, власне, найбільше мало б цікавити психологів, залишається досі на рівні констатації, а не детального пояснення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми політизації досить активно досліджуються американськими, європейськими та російськими дослідниками-політологами. Натомість вітчизняних досліджень, що стосуються цієї проблематики, явно бракує. До переліку таких розвідок можна віднести, наприклад, дисертаційну роботу російського дослідника М. В. Данилова, де здійснюється комплексний теоретичний аналіз процесів політизації та деполітизації суспільства, ролі

комунікативних механізмів політизації суспільних відносин (формування порядку денного засобами мас-медіа тощо), а також міжнародних чинників політизації російського суспільства [2]. Спроби цілісного вивчення досліджуваного явища представлені також у колективній монографії російських авторів “Методологія дослідження політичного”, де не тільки розглядаються процеси політизації соціальної та економічної сфер суспільної практики, а й звертається увага на проблему політизації масової свідомості [7]. Разом із тим найбільшу кількість робіт присвячено конкретним проблемам, які наразі намагаються розв’язувати політичними методами. Ідеться насамперед про механізми політизації етнічної складової соціальної ідентичності [11], політизацію соціальних конфліктів [6], прав дітей [12]. Особливу увагу звертають дослідники на процеси політизації релігії, насамперед ісламу [10].

Що ж стосується англомовних (у першу чергу психологічних) досліджень, то варто звернути увагу на доробок соціального психолога В. Klandermans (Нідерланди), який розглядає проблему політизації колективної ідентичності. Серед передумов виникнення цього явища він називає колективну ідентичність (як вихідну умову), боротьбу між групами влади та ширшим соціальним контекстом, усвідомлення членами групи спільних скарг та проблем, змагальні атрибути і, як результат, залучення всього суспільства [14]. У схожому контексті аналізується питання політизації соціальних протестів, а саме якою мірою останні відображають політичну боротьбу [15].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Проаналізувавши низку праць, присвячених питанню переходу неполітичних практик у політичні, ми прийшли до розуміння того, що це питання розглядають наразі переважно під кутом зору об’єктивної неможливості вирішення неполітичних питань традиційними для цієї сфери методами. Проте поза увагою залишаються уявлення людей про те, які питання належать до сфери політики, які ситуації передбачають втручання політичних механізмів, і міра, якою політика проникає в життя людини і як це залежить від об’єктивної культурно-історичної ситуації.

Мета статті: аналіз політизації масової свідомості, передусім складання теоретичного опису окресленого конструкта; виявлення особливостей сприймання політики як такої, що впливає (чи, навпаки, не впливає) на інші суспільні практики; теоретична спроба операціоналізувати показники політизації масової свідомості, що передбачає: аналіз стереотипів сприймання політики, формування образу політики як всеохопної сфери або як сфери державного управління, зростання зацікавленості політикою та увиразнення поведінкових проявів політизації свідомості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток уявлень про політичне і його межі сягає своїм корінням ще парипатетичної традиції,

що пов'язує політичне з виникненням держави. Арістотель розглядає політичне як сферу державних відносин і державного управління. При цьому в його моделі немає поділу між державною і громадською сферами. По суті, держава ототожнюється із спільнотою, а значить, політичне вже пронизує всі сфери суспільної практики [1].

Після періоду, коли уявлення про політичне були щільно пов'язані з державою, з початком формування громадянського суспільства в XVII ст. держава і суспільство розглядаються як окремі суб'єкти. Політичне починають виокремлювати як відносно самостійну сферу, де відбувається взаємодія держави і громадянського суспільства на основі суспільного договору.

Уже з кінця XVIII – початку XIX ст. помітно більшого значення набуває недержавна сфера політичного життя. З появою марксизму політику в основному почали ототожнювати з класовими відносинами. До основних ознак політичного як такого і державної влади можна віднести: взаємодію з іншими сферами суспільного життя, класову боротьбу, легітимне насилля держави, що виражає інтереси панівного класу, щодо суспільства в цілому. За такого розуміння висловлювалися припущення, що з подоланням антагоністичних суперечностей при комунізмі держава як апарат насилля зникне, що приведе і до зникнення політичного.

З початком XX ст. актуалізувалися ідеї про те, що системотвірним елементом політичного є держава, а оскільки спостерігається тенденція до посилення значення різних соціальних інститутів громадянського суспільства, то урізання повноважень держави супроводжується скороченням сфери політичного [7, с. 10]. Цікавою видається думка К. Шмітта про те, що політичне не має свого власного предметного простору, а проявляється там, де стає відчутним поділ на групи “друзів” і “ворогів” і коли цей поділ стає визначальним, ніве-люючи всі інші відмінності й критерії порівняння (див. [13, с. 182]).

Звідси можемо зробити важливий висновок щодо політизації: будь-яка проблема незалежно від того, якої сфери суспільної практики вона стосується, потенційно може набути статусу політичної. За К. Шміттом, політизація суспільних відносин визначається насамперед ступенем активності об'єднання чи роз'єднання людей за ознакою “свій-чужий”. Автори монографії “Методологія дослідження політичного” роблять, утім, з цього приводу критичне зауваження, що розподіл на “свій-чужий” занадто розширює сферу політичного, оскільки цей механізм притаманний уже навіть високоорганізованим тваринам [7, с. 12].

Ще однією важливою для розуміння політизації теорією є концепція К. Лефора, який вважає, що політичне пронизує соціальне і є формою, яка його впорядковує. Відповідно не існує і не може існувати, наприклад, аполітичного суспільства, оскільки всі сфери суспільного

життя так чи інакше пронизані політичним началом, що виконує функцію організації і цілепокладання, а також може актуалізуватися за певних умов [там само, с. 13].

Іншим підходом до визначення політичного є його зведення до владних відносин; припускається, що влада є сутнісною характеристикою політичного. Тут, знову ж таки, виникають питання, наскільки універсальною (чи навпаки) є категорія влади.

Якщо синтезувати зазначені підходи, то, на думку Т. В. Карадже, можна сформувати збалансовану позицію, яка дасть змогу аналізувати природу політизації як комплексного явища, а не у форматі case study. Оскільки такі елементи політичного, як поділ на “своїх” і “чужих” чи відносини домінування-підпорядкування, є досить універсальними і притаманні складним системам, то це свідчить про інклюзивність як ключову характеристику політичного. Ідеться про те, що чи не всі сфери суспільного життя мають здатність політизуватися (чи бути політизованими навмисно, як у випадку з технологічною політизацією). У цьому разі йдеться не стільки про те, що політика може проникати в різні, не пов’язані із нею безпосередньо, сфери, скільки про актуалізацію властивостей політичного, які іманентно притаманні суспільним системам [там само, с. 18].

Саме тому нас цікавить спосіб, у який відбувається процес політизації свідомості, коли виникають психологічна готовність і потреба особистості мислити й діяти крізь призму політичного. При цьому в межах психологічного аналізу акцент має бути зроблено саме на суб’єктивному баченні ситуації, а не тільки на об’єктивних можливостях переходу практики з неполітичної сфери у сферу політики (при цьому принцип контексту має бути, безсумнівно, забезпечений).

Що ж стосується вихідних положень дослідження політизації, то в межах політичної науки під цим поняттям розуміють:

- процес набуття політичного статусу проблемами і явищами, які початково не були наділені ним;
- перетікання проблеми з будь-якої іншої соціальної сфери у сферу політичну [5, с. 92];
- технологію заміни інструментарію для розв’язання неполітичних проблем з “традиційного” на політичний [там само, с. 95];
- посилення впливу політики на інші сфери життя, набуття важливими питаннями суспільного життя політичного звучання;
- процес залучення суспільних акторів в активне політичне життя, політичні взаємодії, спонукання до політичних дій [3, с. 92].

Структуру політичного, отже, можна представити як дворівневу:

1) актуалізоване (проявлене) політичне: сюди можна віднести явища, інститути, організаційні форми тощо, за якими стоїть влада з функціями управління, реалізації суспільно значущих цілей і збереження порядку на основі легітимного насилля;

2) потенційно політичне: це частини суспільної системи, суспільної свідомості та поведінки, які можуть політизуватися за певних умов [7, с. 19]. (Так, В. М. Капіцин пише про “передполітичні” імпульси, які формуються в життєво важливих для суспільства сферах і є потенційним ресурсом політики (див. [4, с. 7]).

Серед цікавих для психологічного дослідження проявів політизації можна виокремити такі: зростання інтересу громадян до участі в політиці, ширше залучення мас до участі в політичній діяльності, зміни у свідомості та поведінці індивідів і груп, що відбуваються через посилення впливу політики на всі сфери їхньої життєдіяльності [7, с. 21]. Під політизацією мислення (свідомості – у ширшому значенні) розуміють інтерес людини до політичної сфери, певне ставлення до неї, здатність і готовність інтерпретувати зміни, що відбуваються навколо, так само як і відсутність змін крізь призму політичних інтересів [2, с. 159]. На рівні масової та індивідуальної свідомості політизацію можна визначати як “присутність політики в умах і настроях пересічних громадян” [там само, с. 135], як можливість будь-якому вчинку чи події при бажанні дати політичну оцінку.

Варто зазначити, що зростання соціальних очікувань від політики (бажання залучити політичний ресурс до вирішення інших питань або сприймання цих питань крізь призму політики) є наслідком зниження соціальних очікувань щодо державного управління [там само, с. 162]. Це одна із важливих причин, чому в такі моменти зростає рівень політичної зацікавленості та готовності до політичної участі. За М. В. Даниловим, продуктом політизації на психологічному рівні є впровадження в масову свідомість певних уявлень про політику і спонукання до дії чи, навпаки, демотивація політичної участі, відповідно до цих уявлень [там само, с. 133].

Часто політизацію визначають як процес зараження, “електризації” масової свідомості гіпертрофованим інтересом до політики, надмірну піддатливість мас щодо різних політичних впливів, неадекватне, упереджене бачення дійсності крізь призму політичних амбіцій та пріоритетів. Як справедливо зауважує дехто з політологів, таке визначення політизації дещо спрощує розуміння цього явища, передбачає його аналіз у контексті негативних наслідків політизації масової свідомості. Наприклад, М. В. Данилов, порушує питання про межу, яка давала б змогу чітко розрізнити умовну норму і гіпертрофану увагу до політики [там само, с. 135]. Якщо ж виокремити крайні значення політизації свідомості для аналітичних цілей, то отримуємо, з одного боку, деполітизовану свідомість, а з другого, свідомість гіперполітизовану. У першому випадку теж можливі два варіанти: людина не цікавиться політикою через почуття безвладності або вона, навпаки, відчуває тотальність влади і при цьому не вірить у власні можливості впливати на

політичне життя, не має надійних світоглядних орієнтирів. Гіпертрофованій свідомості властиво зводити всю різноманітність людських практик до політичної основи, переживати моменти політичної боротьби як особистий успіх чи поразку. Що особливо важливо, політичній владі в такій ситуації надається особливе значення в розв'язанні навіть особистих проблем людини.

Саме образ політики як сили, що може впливати на інші сфери життя, характеризується значним масштабом та всеохопністю, є одним із маркерів, за допомогою якого можна операціоналізувати явище політизації свідомості. Описані крайні варіанти актуалізуються переважно в кризові періоди життя суспільства. Особливо це стосується революційного розвитку подій, який вважається квінтесенцією деградації традиційних неполітичних механізмів розв'язання проблем, коли будь-яка подія може бути сприйнята як така, що стосується політичної боротьби [3, с. 169]. Піковим значенням політизації свідомості при цьому є готовність людини відмовитися від певних благ заради політичних цілей. У відносно спокійні періоди розвитку суспільства процеси політизації та деполітизації врівноважують один одного як на рівні суспільно-політичної системи, так і на рівні масової свідомості. Це ілюструє механізм так званої петлі зворотного зв'язку: насичення суспільства політикою неодмінно призводить до посилення його деполітизаційних сил, що проявляється в переживанні втоми від політики, зниженні суспільної активності населення тощо [там само, с. 31].

Як приклад пропонуємо розглянути результати дослідження аналітичного центру “Нова Європа”: майже 2/3 (65%) молодих людей станом на 2017 рік не цікавляться взагалі або скоріше не цікавляться політикою; варіант відповіді “дуже цікаво” обирають не більше 5% респондентів. Якщо згадати той вибух політичної активності, який спостерігався в Україні протягом 2013–2014 років, то ці дані викликають особливий інтерес. До того ж найбільше зацікавлення молодь виявляє щодо політики на загальнонаціональному рівні [9, с. 19]. Такий спад інтересу до політики на місцевому рівні, імовірно, можна пояснити серед іншого зниженням соціальних очікувань від державного управління. Що ж стосується цінностей, то пріоритетними для молоді є економічний добробут, права людини та безпека [там само, с. 128] – питання, які мали б вирішуватися традиційними для цієї сфери методами. Натомість вони стають актуальними та суспільно значущими для великої кількості людей, автоматично політизуючись при цьому

Отже, важливим критерієм політизації свідомості можна вважати *політичну зацікавленість особистості*. Як зазначає М. В. Данилов, пік масового інтересу до політики збігається з піком політизації масової свідомості [2, с. 156]. А проте зростання інтересу до політики не обов'язково супроводжується активною політичною участю. Виокрем-

люють дві умовні форми політизації: *активістську*, пов'язану з участю в різноманітних політичних акціях та в політичному житті загалом, та *інтелектуальну*, яка характеризується відносно пасивним інтересом до політики. Такий підхід підтверджує і модель політичної активності І. М. Білоус. Відповідно, політичну активність можна розглядати як дворівневе утворення: перший рівень – орієнтаційно-ціннісний (внутрішній) – є також підґрунтям другого – поведінкового (зовнішнього) рівня. У першому випадку спостерігається швидше психологічне залучення до політичного життя – переживання соціально-політичних проблем тощо, але саме тут формується внутрішня готовність до політичної участі [8, с. 17]. Цікавий приклад технологічної політизації описує М. В. Данилов: у Росії представники політичної еліти прагнуть “розвести” по різних соціальних групах політичну участь й обізнаність: ті, хто обізнаний, пасивні, а ті, хто беруть участь у політичному житті, лояльні до влади [2, с. 426].

Тому третьою закономірною ознакою політизації свідомості, яку можна вивчати в межах психологічного дослідження, є *зростання політичної участі* або готовності до неї, інакше кажучи – *політична мобілізованість*. Хоча тут, знову таки, необхідно враховувати також прояви абсентеїзму та інших спроб протесту проти наявної соціально-політичної ситуації.

Висновки. Політизація різних сфер суспільного життя стала стійкою тенденцією в умовах глобалізації соціально-політичного простору. Зміни провокують інтерес до політики в основному тому, що нова ситуація потребує інших підходів до її вирішення, які ще не інституціоналізувалися. Це, своєю чергою, вимагає втручання політичних механізмів. Сприймання політики як системи, яка здатна так чи інакше впливати на інші сфери суспільного життя, вирішувати особисті проблеми людей, а також сприймання всього, що відбувається, крізь призму політичних інтересів є важливим свідченням політизації свідомості, що супроводжується зростанням інтересу до політики та політичною активністю.

Явище політизації масової свідомості у психологічному дослідженні, ймовірно, може бути операціоналізоване за допомогою трьох критеріїв: образу політики в цілому (як масштабного і всеохопного явища, яке впливає на всі інші сфери), інтересу до політики та політичної участі. Проте взаємозв'язки між цими компонентами політизації не є однозначними.

Подальшого дослідження потребує питання, чи можуть поєднуватися низький інтерес до політики, з одного боку, і сприймання неполітичних подій як безпосередньо пов'язаних з політикою – з другого. Прикладом є ситуації, які мали б вирішуватися на муніципальному рівні, але які сприймаються частиною населення як такі, що потребують

втручання політиків загальнонаціонального рівня. Необхідні подальші дослідження детермінант політизації свідомості, її залежності від локусу контролю особистості, її самоефективності. Адже, як і інші явища політико-психологічного характеру, політизація свідомості залежить не лише від об'єктивної ситуації в суспільстві, а й від потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій тощо самої особистості.

Література

1. *Аристотель*. Политика / Аристотель // Сочинения : в 4-х тт. Т. 4 / пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура. – Москва : Мысль, 1983. – С. 375–644.
2. *Данилов М. В.* Институты, механизмы и технологии политизации общества в постсоветской России (1990-е – 2000-е годы) : дис. ... д-ра полит. наук : спец. 23.00.02 / Данилов Михаил Викторович. – Саратов, 2015. – 477 с.
3. *Данилов М. В.* Концепт “политизация” в научном и общественно-политическом дискурсе / М. В. Данилов // Известия Саратовского университета. – 2010. – № 10. – С. 92–96.
4. *Данилов М. В.* Политизация в современном обществе как объект политических исследований [Электронный ресурс] / М. В. Данилов // Пятый Всероссийский конгресс политологов. – 2009. – Режим доступа : http://www.civisbook.ru/files/File/Danilov_RAPN.pdf.
5. *Данилов М. В.* Явление “политизации” в современном обществе: постановка исследовательской проблемы / М. В. Данилов // Известия Саратовского университета. – 2009. – № 9. – С. 92–96.
6. *Евдокимов В. А.* Специфика использования средствами массовой информации рекламы (контррекламы) с целью политизации социального конфликта / В. А. Евдокимов // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 295. – С. 16–20.
7. *Методология исследования политического* : кол. моногр. / под ред. Т. В. Карадже. – Москва : Прометей, 2013. – 194 с.
8. *Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації* : монографія / за наук. ред. Л. О. Кияшко. – Київ : Міленіум, 2014. – 216 с.
9. *Результати загальнонаціонального опитування "Українське покоління Z: цінності та орієнтири* [Електронний ресурс] / Центр “Нова Європа”. – 2017. – Режим доступу : <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrayinske-pokolinnya-z-tsinnosti-ta-oriyentyry/>.
10. *Семедов С. А.* Причины политизации ислама в современном мире / С. А. Семедов // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. – 2009. – № 3. – С. 230–239.
11. *Халиман Ж. Н.* Механизм политизации этнической составляющей социальной идентичности в условиях этнополитического конфликта / Ж. Н. Халиман // Вологдинские чтения. – 2006. – № 52. – С. 65–70.
12. *Цинченко Г. М.* Политизация прав детей / Г. М. Цинченко // Здоровье – основа человеческого потенциала: проблемы и пути их решения. – 2016. – Т. 11. – № 2. – С. 931–934.

13. Шахай А. Философия политики / Анджей Шахай, Марек Якубовски. – Харьков : Гуманитар. центр, 2011. – 234 с.
14. Klandermans B. Politicized Collective Identity / Bert Klandermans, Bernd Simon // American Psychologist. – 2001. – № 4. – P. 319–331.
15. Leeuwen A. L. van. Protest! Studies on Protest Politicization, Perceived Protest Atmosphere, and Protest Policing [Electronic resource] / Leeuwen A. L. van. – 2016. – Access mode : <http://dare.uvu.vu.nl/handle/1871/54140>.

References

1. Aristotel (1983). *Sochineniya: v 4-kh tomakh. T. 4.* [Works: in 4 volumes. Vol. 4] (pp. 375–644). Moscow: Mysl Publ. (rus).
2. Danilov, M. V. (2015). *Instituty, mekhanizmy i tekhnologii politizatsii obshchestva v postsovetskoy Rossii (1990 – 2000-e gody)* [Institutes, mechanisms and technologies of politicization of society I post-Soviet Russia (1990 – 2000 s)]. Saratov (rus).
3. Danilov, M. V. (2010). Kontsept “politizatsiya” v nauchnom i obshchestvenno-politicheskom diskurse [The concept of politicization in scientific and socio-political discourse]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta* [Proceeding of the Saratov University], 10, 92–96 (rus).
4. Danilov, M. V. (2009). Politizatsiya v sovremennom obshchestve kak obyekt politicheskikh issledovaniy [Politicization in modern society as an object of political research]. *Pyatyy Vserossiyskiy kongress politologov* [Fifth all-Russian congress of politicians], http://www.civisbook.ru/files/File/Danilov_RAPN.pdf. (rus).
5. Danilov, M. V. (2009). Yavleniye “politizatsii” v sovremennom obshchestve: postanovka issledovatel'skoy problemy [The phenomenon of politicization in modern society: the formulation of a research problem]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta* [Proceeding of the Saratov University], 9, 92–96 (rus).
6. Evdokimov, V. A. (2007). Spetsifika ispolzovaniya sredstvami massovoy informatsii reklamy (kontreklamy) s tselyu politizatsii sotsialnogo konflikta [Specificity of the use of mass media advertising (counter-advertising) for the purpose of politicization of social conflict]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of Tomsk University], 295, 16–20 (rus).
7. Karadzhe, T. V. (Ed.). (2013). *Metodologiya issledovaniya politicheskogo* [Methodology for the study of political]. Moscow: Prometey Publ. (rus).
8. Kyyashko, L. O. (Ed.). (2014). *Politychna uchast molodi suchasnoi Ukrainy: psykholohichni chynnyky aktivizatsii* [Political participation of youth in modern Ukraine: psychological factors of revitalization]. Kyiv: Millenium Publ. (ukr).
9. Rezultaty zahalnonatsionalnogo opytuvannya “Ukrainske pokolinnia Z”: tsinnosti ta oriientyry (2017). [Results of the national survey “Ukrainian Generation Z”: values and benchmarks]. Tsentr “Nova Yevropa” [Center “New Europe”], <http://neweurope.org.ua/analytics/ukravinske-pokolinnya-z-tsinnosti-ta-oriientyry/> (ukr).
10. Semedov, S. A. (2009). Prichiny politizatsii islama v sovremennom mire [The reasons for the politicization of Islam in the modern world]. *Gosudarstvo, religiya, tserkov v Rossii i za rubezhom* [State, Religion, church in Russian and abroad], 3, 230–239 (rus).

11. Haliman, Zh. N. (2006). Mekhanizm politizatsii etnicheskoj sostavlyayushchey sotsialnoy identichnosti v usloviyakh etnopoliticheskogo konflikta [Mechanism of politicization of the ethnic component of social identity in the conditions of ethnopolitical conflict]. *Vologdinskiye chteniya* [Vologda readings], 52, 65–70 (rus).
12. Tsinchenko, G. M. (2016). Politizatsiya prav detey [Politicization of children's rights]. *Zdorovye – osnova chelovecheskogo potentsiala: problemy i puti ikh resheniya* [Health – the basis of human potential: problems and solutions], vol. 11, no. 2, 931–934 (rus).
13. Shakhay, A., & Yakubovski, M. (2011). *Filosofiya politiki* [Philosophy of politics]. Harkiv: Humanitarian Center Publ. (rus).
14. Klandermans, B., & Bernd, S. (2001). Politicized Collective Identity. *American Psychologist*, 4, 319–331.
15. Leeuwen, A. L. van. (2016). Protest! Studies on Protest Politicization, Perceived Protest Atmosphere, and Protest Policing, <http://dare.ubv.uu.nl/handle/1871/54140>.

Todoriuk O. V. The Case of Politization of Mass Conscience as a Psychological Research Object

There are analyzed the basic approaches to the definition of the concept of “politicization”, as well as understanding the boundaries of the “political” as one of the main categories of political analysis. There are described the main characteristics of the politicization process, its features and results, the characteristics of hyperpolylated and depoliticized consciousness are singled out. Politics is presented as a global and inclusive force that is able to penetrate other areas of public practice, to solve its pressing problems. It is noted that the surrounding reality is perceived by a human through the political prism and that at the level of consciousness it manifests itself through the ability and readiness to interpret the changes that take place around (as well as the lack of changes), through the prism of political interests. Attention is also drawn to the growth in society of the level of interest in politics and political activity (one should also take into account the manifestations of absenteeism and other forms of protest against the current socio-political situation). The emphasis is made on theories that can be used as a methodological basis for further psychological research. An attempt was made to theoretical comprehension of the possibilities and prospects of the study of politicization of mass consciousness within the psychological analysis. It is revealed that key indicators of politicization of conscience are: features of the image of politics, political interest and political participation. There is generalized the definition of politicization at the level of mass and individual conscience as “the presence of politics in the minds and mood of ordinary citizens”; as an opportunity to give any act or event a political assessment if desired. It is concluded that the politicization of mass conscience is an insufficiently researched problem in psychology, and the variants of further scientific searches in this direction are proposed.

Key words: politicization of mass consciousness, image of politics, political interest, political participation.

© Тодорюк О. В.